

ΠΑΠΠΑΜΑΝΩΛΗΔΕΣ ΚΑΙ

ΠΑΠΠΑΣΒΑΝΗΔΕΣ

ἐν ξέρῳ ἂν εἶναι πανελλήνια ἡ λέξις *παππαμανώλης* μετὰ τὴν σημασίαν τῆς *χιλιάρας*, τῆς μεγάλης δηλαδὴ μπουκάλας, πού παίρνει δύομισοὺ ὀκάδες κρασί. Ὅπως δὴποτε γνωστὸ εἶναι ὅτι σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος τὴ χρησιμοποιοῦν τὴ λέξι μετὰ τὴν σημασίαν αὐτήν. Ἀπὸ Πελοποννήσιο φίλο μου, Τριπολιτσιώτη, ἄκουσα πολλὰς φορὰς καὶ τὴ λέξι *μανῶλος* μετὰ τὴν σημασίαν τῆς χιλιάρας. («Στείλε μας ἓνα *μανῶλο* κρασί»).

Ἀρμόδιοι τῶρα νὰ μᾶς βροῦν τὴν προέλευσιν τῶν λέξεων αὐτῶν καὶ τῆς μεταφορικῆς τῆς σημασίας θὰ εἶναι βέβαια οἱ συντάκται τοῦ «Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης».

Ἀπ' τὰ παιδικὰ μου χρόνια θυμοῦμαι ἀκόμη πὼς ἕναν παπᾶ τῆς γειτονικῆς ἐνορίας τῆς πατρίδας μου τὸν ἔλεγον σκωπτικῶς «Παππασβάναν». *Σβάνα* λεγόταν τότε στὴν πατρίδα μου (κι' ἴσως νὰ λέγεται καὶ τῶρα) πῆλινο κανάτι, μετὰ λαιμὸ πλατύστομο καὶ μετὰ μιὰ λαβή, τὸ ὅποιον χωροῦσε μέσα μιὰ ἀκριβῶς ὀκᾶ κρασί. Τοῦ κόλλησαν λοιπὸν ἐκείνου τοῦ παπᾶ τῆς γειτονικῆς μας ἐνορίας τὸ παρατσούκλι αὐτό, γιὰ τὸ πῆλινο ὁ μακαρίτης «μετὰ τὴν σβάναν» κι' ὄχι μετὰ τὸ ποτήρι ἢ μετὰ τὸ κατοστάρι τὸ κρασί. Καὶ θυμοῦμαι ἀκόμη σὰν τῶρα, πὼς μιὰ φορὰ, σὰν κάθισαν σ' ἓνα γειτονικὸ καὶ φιλικὸ μας σπιτί στὸ τραπέζι, ὕστερ' ἀπὸ τὰ βαφτίσια ἐνὸς ἀγαθίου, δημιουργήθηκε ἐν' ἀρκετὰ δυσάρεστο ἐπεισόδιον, γιὰ τὴν μιὰ ἀφελῆς ἀλλὰ ἄσκεπτη κόρη, ἐκεῖ πού τραῶσαν κι' ἔπιναν στὸ τραπέζι, εἶπε πὼς «πρέπει νὰ τὸν κερνοῦν τὸν αἰδεσιμώτατο ὄχι μετὰ τὸ ποτήρι, ἀλλὰ μετὰ τὴν σβάναν...»!

Τέλος πάντων φαίνεται πὼς τὰ παλιὰ χρόνια τὸ τραβοῦ-

σαν κάπως γενναιότερα οἱ ἱερωμένοι τὸ θεῖο δῶρο τοῦ Βάχου, κι' ἔτσι ἔδωκαν καὶ στὴ λαϊκὴ μούσα τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαθανάτιση τὴν ἀδυναμία τους γιὰ τὸ κρασί. Στὴν ἰδιαίτερή μου πατρίδα τὸ Σάββατο τοῦ Ἀϊ-Λαζάρου, τότε στὰ παιδικά μου χρόνια, (δὲν ξέρω ἂν καὶ τώρα), γύριζαν τὰ σπίτια φτωχὲς κόρες ἢ γυναικοῦλες καὶ τραγουδοῦσαν Ἀϊ-Λαζαρίτικα τραγούδια, μ' εὐχὲς καὶ παινέματα, ἄλλο γιὰ τὸ νοικοκύρη τοῦ σπιτιοῦ, ἄλλο γιὰ τὴ νοικοκυρά, ἄλλο γιὰ τὴν κόρη, κι' ἄλλο γιὰ τὸν γιὸ κλπ. Ἐν' ἀπ' τὰ τραγούδια αὐτὰ εἶχε τὰ παινέματα τοῦ παππᾶ.

Τρεῖς μέρες πίνει ὁ δέσποτας (= ὁ παππᾶς)
καὶ τέσσερες κοιμᾶται!
καὶ κᾶνας δὲν ἀποκοτάει
νὰ πάη νὰ τὸν ξυπνήση!
Μόν' ἢ Κυρὰ ἢ Παναγιά,
μὲ τὸ Χριστὸ στὰ χέρια·
«Σήκου, σήκου μου, δέσποτα,
σήκου καὶ μὴν κοιμᾶσαι.
Τὰ μαναστήρια σήμαναν
κι' οἱ ἐκκλησιᾶς διαβάζουν
καὶ τὰ δασκαλοπαῖδια σου
λὲν τὸ Χριστὸς ἀνέστη!»¹

Ὁ καλὸς λοιπὸν «δέσποτας» τοῦ λαϊκοῦ αὐτοῦ τραγουδιοῦ ἔπινε τρεῖς ἡμέρες καὶ κοιμῶταν τέσσερες, γιὰ νὰ συνέρθη ἀπ' τὸ μεθύσι! Καὶ δὲν «ἀποκοτοῦσε», δὲν τολμοῦσε κανεὶς νὰ πάη νὰ τὸν ξυπνήση, ἐκτὸς ἀπ' τὴν Κυρὰ τὴν Παναγιά, πού μὲ τὸ Χριστὸ στὴν ἀγκαλιά της πῆγε καὶ τὸν ξύπνησε τέλος, γιὰ νὰ τοῦ θυμήση τὰ καθήκοντά του, σὰν οἱ καμπάνες τῆς ἐκκλησιᾶς ἄρχισαν νὰ σημαίνουν καὶ τὰ «δασκαλοπαῖδια» του, δηλαδή οἱ μαθηταὶ του, (γιατὶ ὁ παππᾶς ἦταν τότε καὶ δάσκαλος μαζί), τὸν περίμεναν, γιὰ νὰ γίνη «ἡ θεία λειτουργία»...

Ἄρκετὰ ἐνδιαφέρον, σχετικῶς μὲ τὴν ἀδυναμία τῶν παλαιότερων παππᾶδων (τουλάχιστο τῆς πατρίδας μου...) στὸ κρασί, εἶναι καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ ἐγγράφου πού

¹ Ἰδὲ Θεσσαλικά Χρονικά, τόμ. Β' (1931), σελ. 85.

δημοσιεύεται παρακάτω, και πού προέρχεται ἀπ' τὸ ἀρχεῖο τῆς οἰκογενείας Δημητριάδη¹ τοῦ Τυρνάβου.

Ἡ Θεσσαλικὴ αὐτὴ κωμόπολις, πού βρίσκεται ἐκεῖ κοντὰ στὶς ὑπώρειες τοῦ κάτω Ὀλύμπου, κι' εἶναι πασίγνωστη τώρα στὸ Πανελλήνιο ἀπ' τὸ σῶξο της, ἀπὸ παλιὰ χρόνια ἔκανε ἀφθονα κρασιά, σὰν ἔχει μεγάλες ἐκτάσεις τοῦ κάμπου γύρω της φυτεμένες μ' ἀμπέλια. Καὶ τὰ χρόνια ἐκεῖνα, τὰ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως μάλιστα, σὰν δὲν ὑπῆρχε τρόπος μὲ τὰ δύσκολα τότε κι' ἔλλιπῆ μέσα τῆς συγκοινωνίας, νὰ ξοδεύεται καὶ σὲ ξένα μέρη τὸ περίσσιο κρασί, πολλές φορές, στὴ νέα ἐσοδεῖα τῶν σταφυλιῶν, τὸ ἔχυναν οἱ Τουρναβίτες τὸ παλιότερο κρασί ἢ τὸ χρησιμοποιοῦσαν σὲ δουλειές, πού δὲ χρειάζοταν παρὰ νερό. Ἔτσι πολλές φορές ἀκουσα στὰ παιδικὰ μου χρόνια ἀπὸ γέρους ἢ γρηῆς νὰ ὀνομάζουν ὠρισμένα παλαιὰ Τουρναβίτικα σπίτια, πού οἱ πλῆθες τῶν ντουβαριῶν τους ἦταν φκειασμένες ὄχι μὲ νερό, παρὰ μὲ κρασί! Ἄφοῦ λοιπὸν τόσον ἀφθονο ἦταν τότε στὸν Τούρναβο τὸ κρασί, φυσικὸ ἦταν νὰ τὸ τσοῦζουν στὰ γερὰ κι' οἱ Τουρναβίτες, καθὼς εἶναι μάλιστα τὸ κρασί αὐτὸ ἀρκετὰ ἐλαφρὸ, ὥστε νὰ μὴ φέρνῃ εὐκόλα ζάλη σὲ κείνον πού τὸ πίνει. Κι' ὅπως γράφει στὴ «Θεσσαλία» του² ὁ Πηλειορίτης ἰατροφιλόσοφος Νικ. Γεωργιάδης (σελ. 164), «Εἶναι δὲ οἱ κάτοικοι τῆς πολίχνης (δηλ. τοῦ Τυρνάβου) εὐθυμοί, ζωηροί, ἀγαπῶντες τὰς εὐωχίας καὶ θύοντες γενναίως τῷ Βάκχῳ». Κι' ἀφοῦ ὅλοι γενικῶς οἱ κάτοικοι τοῦ Τυρνάβου «ἔθουον γενναίως τῷ Βάκχῳ», θὰ ἦταν βέβαια παράδοξο νὰ ὑστεροῦν οἱ Τουρναβίτες ἱερεῖς τοῦ Ὑψίστου στὴ γενναιότητα αὐτή!

Ἄς ἐρθοῦμε καὶ στὸ ἱστορικὸ ἔγγραφο, πού δημοσιεύεται ἐδῶ παρακάτω. Χρονολογεῖται, ὅπως βλέπει κανεὶς ἀπὸ 26

¹ Γιὰ τὴν οἰκογένεια αὐτὴ τῶν Δημητριάδαιων καὶ γιὰ τὸ ἀρχεῖο τους, πού βρίσκεται τώρα στὸς συγγενεῖς τους κ. κ. Φιλανδριανούς, ἔχω γράφει στὰ Θεσσαλικά Χρονικά, τόμ. Γ' (1932), σελ. 141 κ.έ.

² Ἐκδοσις Β', ἐν Βόλφ, 1894.

Μαΐου τοῦ 1791 κι' εἶναι σταλμένο ἀπ' τὴν Κωνσταντινούπολι ἀπ' τὸ Μητροπολίτη Λαρίσης Μελέτιον¹ πού, καθὼς φαίνεται, βρισκόταν τότε στὴν Πόλη ἢ γιὰ καμιὰ ὑπόθεσι τοῦ ἢ ὡς συνοδικὸς τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Θὰ εἶχε φουντώσει τὸ σκάνδαλο στὸν Τούρναβο μὲ τὰ μεθοκοπιὰ τῶν παππάδων καὶ θὰ εἶχαν φτάσει ἴσως τὰ παράπονα νοικοκυραίων τοῦ Τυρνάβου, πού ἐνδιαφέρονταν γιὰ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ κλήρου τῆς πατρίδας τους, ἔως στὴν Πόλη, ὅπου βρισκόταν τότε ὁ Ἅγιος Μητροπολίτης Λαρίσης. Καὶ εἶχε ὁ Τούρναβος, μιὰ κωμόπολις μὲ ἐξήμισυ χιλιάδες κατοίκους, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ν. Γεωργιάδης στὴ «Θεσσαλία» του (σελ. 163), καὶ ὁ Παντελῆς Κοντογιάννης στὸ βιβλιαράκι του «Ἱστορικαὶ διηγήσεις» (σελ. 35), πολλὰς ἐκκλησιὰς «ἐν ἐνεργείᾳ»². Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἱερέων ἐπομένως δὲν ἦταν μικρὸς καὶ τὸ θέαμα ἱερωμένων, πού μὲ τὰ μεθύσια τους σκανδάλιζαν τὶς συνειδήσεις τῶν πιστῶν, δὲ θὰ ἦταν σπάνιο, ἀλλὰ πολὺ συχνὸ φαινόμενο καὶ ἔξω καὶ μέσα στοὺς ναοὺς, ὅπως δὰ τὸ βεβαιώνει καὶ τὸ γράμμα τοῦ Μητροπολίτη. Ἀπευθύνεται λοιπὸν ὁ Ἅγιος Λαρίσης στὸν «ἐντιμολογιώτατον Οἰκονόμον τῆς θεοφυλάκτου πολιτείας Τυρνάβου κύρ Ἰωάννην»³ κατὰ πρῶτον, καὶ στοὺς

¹ Εἶναι στὴ σειρά τῶν μητροπολιτῶν Λαρίσης ὁ 65ος, καὶ ὡς Μελέτιος εἶναι ὁ 4ος. Ἐμητροπολίτευσε στὴ Λάρισα ἀπὸ τὸ 1770 ἔως τὸ 1791, ὅποτε παραιτήθηκε, καὶ τὸν διαδέχθηκε στὸ μητροπολιτικὸ θρόνον Λαρίσης ὁ περιώνυμος Διονύσιος ὁ 7ος, ὁ Καλλιάρχης.

² «Ὁ Τούρναβος, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Λάρισαν, ἢ ὁποία εἶχε μόνον μιὰν ἐκκλησίαν, τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλίου, εἶχε πολλὰς, 16 ἐν συνόλῳ». Τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων, τευχὸς ὑπ' ἀριθ. 52.

³ Εἶναι ὁ περιώνυμος Τουρναβίτης «διδάσκαλος τοῦ Γένους» Ἰωάννης Δημητριάδης Πέζαρος, πού στὰ 1790 χειροτονήθηκε παπᾶς κι' ἔλαβε καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ Οἰκονόμου. (Π. Κοντογιάννη Ἱστορικαὶ Διηγήσεις, σελ. 34). Καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανο ὁ ἴδιος νὰ προκάλεσε τὸ γράμμα τοῦ Μητροπολίτη Λαρίσης, πού βρισκόταν στὰ 1791 στὴν Κωνσταντινούπολι, γιανὰ μπορῆ νὰ στηριχθῆ σ' αὐτὸ καὶ νὰ περιορίση κάπως τὰ μεθύσια τῶν ἱερωμένων συναδέλφων του, πού αὐτὸν ἰδιαίτερος θὰ τὸν στενοχωροῦσαν περισσότερο ἀπ' ὄλους τοὺς ἄλλους συμπολίτες του στὸν Τούρναβο.

«εὐλαβεστάτους» ἱερεῖς γενικῶς ἔπειτα, καὶ τοὺς συμβουλευεῖ «να ἀποδιώξουν», κατὰ τὴν φράσιν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Σεβασμιωτάτου, «ὄχι ὀλοτελῶς τὸ κρασί, ἐπειδὴ τοῦτο εἰς τοὺς Τουρναβίτας ἀδύνατον (!)» — ἀλλὰ — «ὀλοτελῶς τὴν μέθην». Κάνει μιὰ συγκατάβασιν, καθὼς βλέπομε, ὁ Ἅγιος Μητροπολίτης, εἴτε γιὰ τὸ ἔχει ὑπ' ὄψιν τοὺς τὴν ἀνθρώπινην ἀδυναμίαν, εἴτε γιὰ τὸ θυμᾶται καὶ τὸ ρητὸ «τοῦ προφητάνακτος» πὼς τέλος πάντων «οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου»!

Νὰ τώρα καὶ τὸ κείμενον τοῦ συμβουλευτικοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀρκετὰ ἐπιτιμητικοῦ αὐτοῦ γράμματος τοῦ Ἁγίου Λαρίσης, (ποῦ εἶναι γραμμένον στὴ μιὰ ὄψιν χοντρῆς κόλλας μὲ διαστάσεις 0,393 × 0,288).

Ἐντιμολογιώτατε οἰκονόμῃ τῆς θεοφυλάκτου πολιτείας Τυρνάβου κτθρ Ἰωάννη, καὶ λοιποὶ εὐλαβεστάτοι ἱερεῖς πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς αὐτῆς πολιτείας, πατρικῶς πάντας ὑμᾶς ἐν ἀγίῳ πνεύματι εὐχόμενοι εὐλογοῦμεν. Κατὰ τὸ ἀπαραίτητον ἐπικείμενον ἡμῖν χρέος προβλέποντες τὴν εὐταξίαν τῶν ἀγίων τοῦ θεοῦ ἐκκλησιῶν εἰς ἃς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐδώρισεν ἡμᾶς ἐφόρους, καὶ ἐπιστάτας, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐκ τῆς πολυκαιρινῆς μεταξὺ ἡμῶν, καὶ ὑμῶν διατριβῆς γνωρίζοντες καλωτάτα τὴν ἀμέλειαν, καὶ ἀνευλάβειαν πολλῶν ἐξ ὑμῶν ἱερέων ὅπου ἔχουσιν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ὑπουργήματα, καὶ ἱεροτελεστίας, ἀπεφασίσασμεν ὡς ἀπόντες ὑμῶν, διὰ τοῦ παρόντος ἡμετέρου πατρικοῦ, καὶ εὐχετικοῦ γράμματος νὰ σᾶς συμβουλευσώμεν διὰ τὸ συμφέρον τῶν ἁμαρτωλῶν ψυχῶν σας. Ὅσοι λοιπὸν ἀπὸ λόγου σας ἱερεῖς κρίνετε, καὶ ἔχετε τὴν μέθην ὡς ἀρετὴν, πρὸς ὑμᾶς γράφοντες παραινοῦμεν πατρικῶς καὶ κυριαρχικῶς, ὅτι νὰ ἀποδιώξετε ἀπὸ λόγου σας (ὄχι ὀλοτελῶς τὸ κρασί, ἐπειδὴ τοῦτο εἰς τοὺς τυρναβίτας ἀδύνατον) ὀλοτελῶς τὴν μέθην, διότι ἀπὸ αὐτὴν προξενοῦνται, ἀλήμονον, εἰς ἐσᾶς ἀνευλάβεια, στέρησις ἐσπερινῶν, καὶ ἀκολουθιῶν, καὶ ἂν ὑπάγητε καὶ εἰς τὰς ἀκολουθίας τοιοῦτοτρόπως ἴστασθε ὡς ἄγριοι θῆρες, καὶ ὄχι ἱερεῖς, καὶ ὑπηρετᾶται ἱλαροί, καὶ ἡμεροὶ τοῦ ἡμερωτάτου ἀρχιερέαρχου δεσπότου κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ,

ἀφίνομεν νὰ ἐπαριθμῶμεν καὶ τὰς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐν καιρῷ τῶν ἀκολουθιῶν ἀταξίας, καὶ τὰς ἀτάκτους φωνάς, ἐνίοτε καὶ μετὰ ὕβρεων, καὶ δαρμῶν ἀναμεταξύ σας, ἔτι δὲ καὶ λογομαχίας δὲν λείπουσι μετὰξὺ ἡμῶν, καὶ τῶν ἐνοριτῶν σας χριστιανῶν, καὶ ἐκ τούτων ἀπάντων διπλᾶς αἰωνίους κολάσεις ἐτοιμάζετε διὰ τὰς παραθλίους ψυχάς σας, τὴν μίαν διὰ τὴν καταφρόνησιν, καὶ μετὰ ἀθεοφοβίας μεταχείρησιν, καὶ ἐνέργειαν τῶν ἀγίων ἐπτὰ μυστηρίων, καὶ τῶν ἀκολουθιῶν τῆς ἀμωμήτου ἀγίας ἡμῶν ἐκκλησίας, καὶ τὴν ἄλλην, διατὶ γίνεσθε αἴτιοι ἔσεῖς, καὶ κακὸν παρὰδειγμα νὰ ἁμαρτάνωσι καὶ οἱ λαῖκοι μὲ τὴν ἀνευλάβειαν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἐξουθένωσιν. προσέχετε λοιπὸν εἰς τὸ ἐξῆς νὰ φέρεσθε ὡς δοῦλοι πιστοὶ τοῦ κυρίου μας διὰ νὰ ἀξιωθῆτε καὶ τῆς μακαρίας ἐκείνης φωνῆς, καὶ ὄχι ὡς δοῦλοι κακοὶ καὶ πονηροί, διὰ νὰ μὴν ἀκούσητε τῆς φοβερωτάτης, καὶ ἔλεεινωτάτης ἐκείνης πάλιν φωνῆς. ἡμεῖς λοιπὸν ἐκάμαμεν τὸ χρέος μας, καὶ μένομεν ἀθῶοι, καὶ ἀκατάκριτοι, ἔσεῖς δὲ ἂν φανῆτε παρήκοοι, ὑμεῖς ὄψεσθε, καὶ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε. καὶ ἡ ἐντιμολογιότης σου, ᾧ οἰκονόμω, μὴ φαντασθῆς ὅτι δὲν θέλεις κατακριθῆ παρὰ θεοῦ, ἂν ὡς διδάσκαλος, καὶ σοφός, καὶ γνοὺς ἀμελῶν ἢ χαριζόμενος δὲν ἤθελες συμβουλευσῆ, διδάξῃ, καὶ νουθετῆ συνεχῶς καὶ κατὰ μόνας πρῶτον, καὶ δεύτερον ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ ἄλλων συναδελφῶν σου τοὺς τοιούτους ἱερεῖς εἰς τὸ νὰ ἀλλάξουν ζωὴν, καὶ νὰ μεταβληθῶσιν, ἐπειδὴ καὶ ἡ ἐντιμότης σου ἔχεις νὰ δαρθῆς πολλὰς παρὰ θεοῦ, καὶ οἱ τῶν ὀνόματι μόνον ἱερεῖς αὐτοὶ καὶ ἀπὸ ἡμᾶς θέλουν δοκιμάσει τὰ ὅσα μέχρι τῆς σήμερον δὲν ἐδοκίμασαν, καὶ τὰς αἰωνίους κολάσεις θέλουν κληρονομήσει.

Ποίησατε τοιγαροῦν καθὼς πατρικῶς σᾶς συμβουλευόμεν,
καὶ μὴ ἄλλως ἐξ ἀποφάσεως : ,αψηα' : μαῖτου κς'
 'Ο Λαρίσης Μελέτιος, ἐν κωνσταντινουπόλει
καὶ εὐχέτης ὑμῶν ἐν Χριστῷ